

REPUBLIKA HRVATSKA
ODBOR ZA ETIKU U ZNANOSTI I VISOKOM OBRAZOVANJU
10 000 Zagreb, Donje Svetice 38/5

Klasa: 052-01/06-01/0004

Ur. br.: 355-01-10-16

Zagreb, 23. studenog 2009. godine

Na redovitoj sjednici Odbora za etiku u znanosti i visokom obrazovanju, održanoj u Agenciji za znanost i visoko obrazovanje u ponedjeljak, 23. studenog 2009., Odbor je, nakon utvrđenog postojanja kvoruma, vezano uz pritužbu prof.dr.sc. Ane Marušić, bivšeg zaposlenika Sveučilišta u Zagrebu (Medicinski fakultet) protiv bivšeg poslodavca Medicinskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu (predmet Klasa: 052-01/06-01/0004, Ur.br.: 533-3-06-1) uz izuzeće i nenazočnost predsjednika Odbora doc.dr.sc. Vedrana Katavića zbog mogućeg sukoba interesa u raspravi, rješavanju i odlučivanju, temeljem čl. 112 st. 5. Zakona o znanstvenoj djelatnosti i visokom obrazovanju, **jednoglasno** donio sljedeće

MIŠLJENJE

Pritužbu i zahtjev za mišljenjem podnosi prof.dr.sc. Ana Marušić (redoviti profesor, bivši djelatnik Medicinskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, sadašnji zaposlenik Medicinskog fakulteta Sveučilišta u Splitu):

- 1) protiv Medicinskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, zbog mogućeg neetičnog i diskriminacijskog postupanja te
- 2) zbog traženja da Odbor donese mišljenje o postupanju podnosioca zahtjeva tijekom pisanja sveučilišnog udžbenika „Anatomija čovjeka I i II“, Jelena Krmpotić Nemanić (pok.) i Ana Marušić (urednice). Medicinska naklada (Zagreb), 2001 (**Klasa:** 052-01/06-01/0004, **Ur. br.** 355-06-07-5).

Prof.dr.sc. Ana Marušić od 2006. godine Odboru šalje vrlo opsežnu i raznoliku prepisku, dokumentaciju i odluke:

- 1) vezane uz više pritužbi koje je prof.dr.sc. Ana Marušić imala na rad i postupanje Medicinskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu i tijela unutar njega:
 - a. Suda časti,
 - b. Povjerenstva za znanstvenoistraživački rad,
 - c. Fakultetskog vijeća;
- 2) pritužbe vezane uz anonimna pisma;
- 3) prepiska s Rektorskim zborom;
- 4) preslike sudskih spisa, odluka i žalbi na odluke i postupanja bivšeg poslodavca Upravnom sudu u Zagrebu;
- 5) prepisku s i odluke nadležnog Ministarstva znanosti, obrazovanja i športa vezano uz obustavu izvršenja odluka bivšeg poslodavca;
- 6) prepisku s i odluke Etičkog savjeta Sveučilišta u Zagrebu;
- 7) žalbe Ustavnom sudu;
- 8) upozorenja te požurnice Odboru radi donošenja završnog mišljenja.

Na dio pritužbi Odbor je još 2006. godine donio svoje načelno mišljenje (**Klasa:** 640-01/06-04/06, **Ur. br.:** 533-04-06-05) gdje se točke 2 i 3 odnose na postupanje vezano uz anonimne prijave i denuncijaciju te obveze čelnika ustanova na etičnost u postupanju prema članovima akademske zajednice.

Ovom prilikom Odbor iznosi svoje mišljenje:

1) O mogućem neetičnom i diskriminacijskom postupanju prema podnosiocu pritužbe prof.dr.sc. Ani Marušić

Nakon detaljne raščlambe sve dostupne dokumentacije Odbor za etiku zaključuje da načelno može govoriti o obvezama zaposlenika i poslodavaca. U svojem Etičkom kodeksu Odbor propisuje 2 članka koji reguliraju pitanja međusobne odgovornosti pojedinaca i ustanova (Članak 3. Obveze prema matičnoj ustanovi i javnosti te Članak 7. Odgovornost ustanova u sustavu). Zbog važnosti ovog pitanja ovdje iznosimo članke u cijelosti:

Članak 3.

U zasnivanju i ispunjavanju svih ugovornih, znanstvenih, nastavnih i drugih obveza prema matičnoj ustanovi, drugim ustanovama u sustavu i javnosti zahtijeva se pridržavanje najviših etičkih standarda što uključuje: poznavanje pravila i statuta ustanove te odgovarajuće zakonske regulative; nepostojanje financijskog i vlasničkog sukoba interesa i nepostojanje sukoba interesa spram matične ustanove; nepostojanje sukoba privrženosti pri provođenju istraživanja; ne dovođenje javnosti u zabludu predstavljanjem vlastitih istupa ili stajališta kao službenih stajališta akademske ili znanstvene zajednice.

Članak 7.

Ustanove u sustavu obvezne su precizno i nedvosmisleno odrediti pravila, propise i postupke te dužnosti i odgovornosti svih uključenih. Ustanove su obvezne promicati etičnost u svim opisanim vidovima te obrazovati sve sudionike o pravilima, njihovim pravima i obvezama. Ustanova ima etičku odgovornost dosljedno provjeravati pridržavaju li se svi uključeni propisanih pravila.

Pod okolnostima u kojima podnositelj pritužbe prof.dr.sc. Ana Marušić ima ozbiljne, temeljne, detaljne i opsežne pritužbe na skoro sve ustanove sustava (uključujući i pitanja transparentnosti rada i odlučivanja samog Odbora), smatramo da Odbor ne može donijeti odluku o ispravnosti i etičnosti rada ijedne od

navedenih ustanova sustava, već da Odbor, temeljem svoje savjetodavne i neobvezujuće uloge, može iznijeti načelne primjedbe o djelovanju osoba i ustanova unutar sustava.

Odbor načelno smatra da je dužnost svih ustanova u sustavu pružiti svojim zaposlenicima svu moguću, dostupnu pravnu zaštitu i odnositi se prema njima u skladu sa zakonom, svojim kodeksima i pravilnicima, pazeći da se maksimalno štiti osobno dostojanstvo, ljudske i akademske slobode i prava, te da završne odluke i mjere donose tek kada su iscrpljena sva druga sredstva.

Smatramo ključnim da se u potpunosti transparentno objasne i ograniče mogući sukobi interesa.

Isto tako smatramo da je obveza ustanove ispunjenje ovih mjera do razine na kojoj osoba protiv koje se vodi postupak nema proceduralnih prigovora.

2) O etičkoj prihvatljivosti objavljivanja navedenog sveučilišnog udžbenika

Odbor za etiku u znanosti i visokom obrazovanju do sada je zaprimio nekoliko upita i prijava koji se odnose na pitanja izvornosti sveučilišnih udžbenika, od kojih je ovaj predmet najopsežniji. Analizom ranijih upita i ovoga predmeta, Odbor zaključuje da o tome pitanju postoji dosta nerazumijevanja, predrasuda te različitih interpretacija kako domaćih tako i međunarodnih zakonskih odredbi, a da istodobno ne postoje jasna, pisana pravila koja bi određivala dobru praksu pisanja sveučilišnih udžbenika i etično postupanje. Zbog toga često dolazi do primjene načela etičkih kodeksa vezanih uz primarne znanstvene publikacije (izvorne znanstvene članke i znanstvene monografije), određenih u Etičkom kodeksu ovoga Odbora ili drugih ustanova sustava, na sveučilišne udžbenike kao sekundarne publikacije ili primjena nejasnih, nepisanih pravila opće etičnosti u visokom obrazovanju.

Po definiciji udžbenika (CARNet, Referalni centar za e-obrazovanje, odjeljak Izrada obrazovnih materijala, <http://www.carnet.hr/referalni/obrazovni/iom/DefUdzbenika.html>): „Udžbenik je nastavno sredstvo (djelo) koje izlaže gradivo utvrđeno nastavnim planom i programom. Ako govorimo o sveučilišnom udžbeniku, zahtijeva se da udžbenik daje cjelovit prikaz predmeta, što uključuje i teoretske pretpostavke, te da ima trajniji karakter.“, a izvornost te etičnost, kao i navođenje literature nisu dijelom definicije.

Nedavno novodoneseni Etički kodeks Sveučilišta u Zagrebu, u članku 19 (Plagiranje), stavak 1., određuje plagiranje vrlo općenitom izjavom: „Svaki oblik plagiranja radova i ideja smatra se povredom ovoga Etičkoga kodeksa“, a i ta se odredba nalazi u kontekstu odredbi etičkog ponašanja u znanstvenom istraživanju i umjetničkom radu, te se slijedom toga implicitno odnosi na znanstvene radove i umjetnička djela, a ne visokoškolske, tj. sveučilišne udžbenike.

Isto tako, dostupna pravila o objavljivanju sveučilišnih tekstova, primjerice trenutno važeći Poslovnik o radu Povjerenstva za sveučilišno-nastavnu literaturu Sveučilišta u Zagrebu (donesen 17. siječnja 2006. godine, na 6. sjednici 337. akademske godine), ne određuju pravila ili upute o etičnom ponašanju u pisanju visokoškolskih udžbenika, nego samo postupak prijave za dobivanje naslova sveučilišnog udžbenika. Tek u članku 10, stavak 3 postoji uputa trima recenzentima vezano uz mišljenje o djelu: „...postoji li popis literature te u kojoj je mjeri riječ o izvornom djelu“. Odboru nije dostupan raniji Poslovnik (iz 1997. godine) te tri recenzije ovog udžbenika, pa ne može procijeniti u kojoj mjeri su recenzenti imali primjedbi, posebice na izvornost i popis literature te jesu li primjedbe bile u skladu sa starim Poslovnikom, koji je bio valjan u vrijeme izdavanja predmetnog udžbenika.

Medicinski fakultet Sveučilišta u Zagrebu 2007. godine donosi „Pravila dobre akademske prakse pri pisanju, recenziranju i objavljivanju znanstvenih i stručnih publikacija“, kao i „Opća pravila o obavljanju znanstvenog, stručnog i nastavnog rada na medicinskom fakultetu u Zagrebu“, u kojima se detaljno razlaže o ulozi autora, recenzenata i urednika znanstvenih članaka te časopisa, pripreme sažetaka za znanstvene skupove te ostale oblike publicističke djelatnosti (priopćenja izvan okvira znanstvene

djelatnosti), kao i očekivanja da zaposlenici „svoje znanstvene i nastavne aktivnosti obavljaju u skladu s najvišim standardima etike, istinitosti i točnosti“. Detaljnom raščlambom razvidno je da u preambuli o pravilima, među ostalim, stoji:

„Ova pravila i upute se prije svega odnose na recenzirane (engl. peer-reviewed) članke u znanstvenim časopisima, no Fakultet vjeruje da su jednako vrijedna i značajna i za ostale oblike pisanja, recenziranja i objavljivanja u području biomedicine i zdravstva.“

U točki I.11 i I.11.1 Pravila dalje stoji:

I.11. Plagijarizam je nedopustiv i neprihvatljiv. Znanstvena publikacija predstavlja važan dio procesa kojim se uspostavljaju zaslužnost i prvenstvo za objavu eksperimentalnih rezultata i znanstvenih ideja. Plagijarizam je neetično objavljivanje pod vlastitim imenom (i bez navođenja pravog izvora) tekstova, eksperimentalnih nalaza, metoda ili ideja drugih osoba. Plagijarizam potkopava same temelje sustava kroz koji autori stječu zasluge i priznanja za svoj rad, pa time može oštećenog autora potaknuti da prestane svoje podatke i ideje pravodobno dijeliti s drugima – a to je aktivnost ključna za napredak znanosti. Osim toga, plagijarizam ima potencijalno važne legalne implikacije za razvoj komercijalnih proizvoda i patentiranje.

I.11.1. Odgovornost je autora da *explicite* navede izvore svih ideja, rezultata ili metoda koje je preuzeo od drugih, osim onog što je općenito prihvaćeno kao opće znanje.

Odbor pozdravlja i ohrabruje i druge ustanove da donesu ovako detaljne upute i pravilnike, te postupovnike, te da eksplicitno razrade i pitanja izvornosti udžbenika, nastavnih tekstova - uručaka, nastavnih pomagala, prezentacija i dr. Implicitno uključivanje neopisanih prekršaja, ovako iscrpno i detaljno opisanih pravila, smatramo nedorečenošću pravilnika.

Potrebno je napomenuti da i u stručnoj i znanstvenoj literaturi koja se bavi područjem znanstvene čestitosti postoje različiti stavovi o važnim etičkim aspektima pisanja udžbenika, od toga je li u temeljnim udžbenicima za predmete ranijih godina studija potrebno navoditi literaturne izvore ili ne, do toga treba li za opće činjenice u tekstu udžbenika navoditi citat. I u međunarodnim studentskim udžbenicima postoje različiti običaji, ovisno od predmeta i teme udžbenika, od detaljnog navođenja literature u tekstu knjige, preko popisa literature na kraju poglavlja ili na kraju cijeloga udžbenika, do potpunog izostanka navođenja literaturnih izvora.

U primarnim znanstvenim publikacijama navođenje literature i etičnost odabira navedene literature nije sasvim jednoznačna. S druge strane izvornost znanstvenoga rada je ključna radi doprinosa povećanju ukupnog znanja, tj. doprinosa znanosti. Privid izvornosti, primjerice kada se radi o plagijatu znanstvenoga članka, čitatelja može dovesti u mnogobrojne zablude – od značaja pojedinca ili skupine koji su objavili takav članak, do utjecanja na donošenje kliničkih zaključaka te terapijskih smjernica. U slučaju ovoga udžbenika, a posebice u znanstveno-nastavnoj disciplini anatomije, vjerujemo da čitatelji ne dolaze do zablude o tomu da su autori te urednice samostalno istražile i iznova, *ab ovo*, opisale cijelo ljudsko tijelo. Jednako vjerujemo da između anatomskih udžbenika postoji podudarnost odabira temeljnih koncepata koje opisuju, kao i didaktičkog rasporeda kojim nešto opisuju.

Stoga Odbor ponovno naglašava da primjena načela odgovorne provedbe istraživanja, tj. znanstvenoistraživačke čestitosti u pisanju izvornih znanstvenih članaka i udžbenika nije nužno uvijek podudarna.

Potrebno je napomenuti da autorska i izdavačka prava u Republici Hrvatskoj određuje Zakon o autorskom pravu i srodnim pravima (NN 167/2003, u primjeni od 30. listopada 2003.) dok je u međunarodnoj zajednici to pravo „copyright“-a, koje obuhvaća i autorsko i izdavačko pravo, a uobičajeno ga „nose“ izdavačke kuće, na koje prelazi s autora sklapanjem ugovora. Zbog takvih,

temeljnih razlika u pristupu intelektualnom vlasništvu i autorskim pravima između svjetske i domaće pravne baštine često dolazi do neutemeljenih optužbi o nepoštovanju autorskih prava u hrvatskim sveučilišnim udžbenicima.

Čak niti Zakon o autorskom pravu i srodnim pravima u svojem članku 5. (Autorsko djelo) izrijekom ne navodi sveučilišni udžbenik kao autorsko djelo („Autorsko djelo je originalna intelektualna tvorevina iz književnoga, znanstvenog i umjetničkog područja koja ima individualni karakter...“). Dio optužbe u kojem se govori o „izravnom prijevodu“ stranog udžbenika ne umanjuje vrijednost autorskog djela jer isti Zakon o autorskom pravu i srodnim pravima u svojem članku 6. (Prerade), stavak 1. navodi da „Prijevodi, prilagodbe, glazbene obrade i druge prerade autorskog djela.... zaštićene su kao samostalna autorska djela“).

Isti zakon u članku 56. (Poglavlje 4. Autorsko pravo u pravnom prometu, 4.3.1 Nakladnički ugovor) prepoznaje obveze nakladnika nakon prijenosa prava. Stoga Odbor može zaključiti da se o predmetnom sveučilišnom udžbeniku i odgovornosti urednika i autora može tek neizravno zaključivati temeljem ovoga zakona, bez uključivanja odgovornosti i obveza nakladnika.

Dostupna korespondencija nakladnika (siječanj 2008. godine) s nositeljima autorskih prava udžbenika za kojeg se u anonimnoj prijavi tvrdi da je izvor značajnog dijela teksta hrvatskog sveučilišnog udžbenika (Moore KL, Dalley AF. Clinically oriented anatomy. Lippincott Williams & Wilkins, 3. izdanje 1992 godine te 4. izdanje, 1999), pokazuje da nositelji prava – zastupani po Ms. Adeline (Addie) Gagliardi, Rights Manager, Eastern Europe/Scandinavia/Middle Eastern Languages, Lippincott Williams & Wilkins/Wolters Kluwer Health Inc., Professional & Education Division, 530 Walnut Street, Philadelphia, PA 19106 – nakon uvida u detaljan opis, tj. popis podudarnosti te prijevoda ne smatraju hrvatski udžbenik izravnom reprodukcijom, već adaptacijom te nemaju prigovora ili potraživanja vezanih za autorska prava ili intelektualno vlasništvo.

Polazeći od svih navedenih činjenica, normativnih izvora te pravno relevantne izjave nositelja autorskih prava, zaključni je stav Odbora da nenavođenje literarnih izvora u sveučilišnom udžbeniku temeljne znanstvene i stručne grane kao što je anatomija nije dobra znanstvena, nastavna i stručna praksa. Tako i prvo izdanje udžbenika „Anatomija čovjeka I i II“, J. Krmpotić Nemanić i A. Marušić (urednice), Medicinska naklada (Zagreb), 2001 nije u skladu sa stavom Odbora o dobroj praksi. Ističemo da je ta pogreška ispravljena u 2. korigiranom izdanju istoga udžbenika u kojemu je vrlo iscrpno popisana sva korištena literatura, te da su pružena dodatna objašnjenja urednica i autorica u novom predgovoru glede navedene problematike.

Nakon utvrđenog postojanja kvoruma, uz izuzeće i nenazočnost predsjednika Odbora doc.dr.sc. Vedrana Katavića zbog mogućeg sukoba interesa u raspravi, rješavanju i odlučivanju, sastavljeno prema tonskom zapisu Zapisnika 16. sjednice Odbora.

Predsjednik Odbora

doc.dr.sc. Vedran Katavić

Dostaviti:

1. prof.dr.sc. Ana Marušić, Medicinski fakultet Sveučilišta u Splitu, Šoltanska 2, 21000 Split
2. Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa, n/p ministra, Donje Svetice 38, 10000 Zagreb
3. Pismohrana, ovdje